

**QƏSDƏN ADAM ÖLDÜRMƏ CİNAYƏTLƏRİNİN
TÖVSİFİNDƏ TAMAH MOTİVİNİN YERİ****A.Q.KƏRİMLİ*****Bakı Dövlət Universiteti***

Məqalədə qəsdən adam öldürmə cinayətlərinin tövsifi ilə bağlı ağırlaşdırıcı tərkibi əlaməti kimi tamah motivinin məzmununu açıqlanır. Tamah motivinin məzmununu aydınlaşdırmaq üçün cinayət-hüquq nəzəriyyəsində və məhkəmə təcrübəsində mövcud olan fikirlər təhlil olunur və aparılmış ümumiləşdirmə nəticəsində qəsdən adam öldürmə cinayətlərinin motivi kimi tamahın mahiyyəti müəllif tərəfindən açıqlanır. Tamah motivi ilə törədilən qəsdən adam öldürmə cinayətlərinin tövsifində yaranan problemlər konkret məhkəmə təcrübəsinə istinad etməklə aşkara çıxarılır və həmin problemlərin cinayət-hüquq nəzəriyyəsində mövcud fikirlər nəzərə alınmaqla həlli yolları göstərilir. Məhkəmə təcrübəsinin ümumiləşdirilməsi nəticəsində tamah motivi ilə qəsdən adam öldürmə cinayətlərinin tövsifində yol verilən konkret səhvlər sadalanaraq onların aradan qaldırılmasına dair təkliflər irəli sürülür.

Qəsdən adam öldürmə cinayətinin ağırlaşdırıcı tərkib əlaməti kimi tamah motivi ilk dəfə Azərbaycan Respublikasının 1922-ci il Cinayət Məcəlləsində təsbit olunmuşdur. Analoji norma 1927 və 1960-cı il Cinayət Məcəllələrində də öz əksini tapmışdır.

Qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsində 120.2.5-ci maddə ilə təkrarlanan tamah motivi ilə adam öldürmə əvvəllər olduğu kimi qəsdən adam öldürmənin ağırlaşdırıcı halına aid edilir. Maddi dəyərləri insan həyatından üstün tutaraq başqasını həyatdan məhrum etdiyinə görə təqsirkarın məsuliyyətini artırmaqda qanunvericiliyin mövqeyi düzgün hesab edilir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu əsasla adam öldürməyə görə yüksək məsuliyyət bir sıra xarici dövlətlərin cinayət qanunvericiliyində də təsbit edilmişdir. Məsələn, AFR-in Cinayət Məcəlləsinin 211-ci maddəsinə görə tamah hissi ilə adam öldürmə ağır adam öldürmənin bir növü hesab edilir və bu əmələ görə ömürlük azadlıqdan məhrumetmə cəzası nəzərdə tutulur (26-127). İtaliyanın qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsinin 576-cı maddəsinə görə «...özü və ya digər şəxslər üçün gəlir yaxud qiymətli əldə etmək məqsədilə...» adam öldürmə ağırlaşdırıcı hal hesab edilir. Bu əmələ görə əvvəllər ölüm cəzası nəzərdə tutulsa da sonradan həmin cəza ömürlük azadlıqdan məhrumetmə ilə əvəz olundu (28-399). Adam öldürməni ağırlaşdıran hal kimi tamah habelə ABŞ-ın Qanunlar Külliyyatının 18-ci titulunun 1111-ci maddəsində, Nyu-York ştatı CM-in 125.25-ci, Kaliforniya ştatı CM-in 189-cü (28-91-92) paraqraflarında nəzərdə tutulmuşdur.

Qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsi Azərbaycanın cinayət

qanunvericiliyi tarixində dördüncü məcəllə olsa da, indiyədək bütün digər motivlər kimi tamah motivinin qanunvericilik anlayışı verilməmişdir. Hərçənd, bəzi dövlətlərin cinayət qanunlarında bu motivin qanunvericilik anlayışı formulə edilmişdir. Məsələn, Belarus Respublikası CM-in 4-cü maddəsi «tamah hissələrini» - «törədilən cinayət nəticəsində özü və ya yaxınları üçün əmlak xarakterli fayda əldə etmək, yaxud özünü və ya yaxınlarını maddi xərclərdən azad etmək kimi səylərlə səciyyələnən motivlər» kimi müəyyən edir.

Bu baxımdan tamah motivinin məzmununun aydınlaşdırılması üçün məhkəmə təcrübəsinə və cinayət-hüquq nəzəriyyəsinə müraciət etməli olacağıq.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun «Qəsdən adam öldürmə işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında» 12 dekabr 2002-ci il tarixli qərarında tamah motivinin məzmunu açıqlanır. Qərarın 9-cu bəndinə əsasən, «təqsirkarın əməli tamah məqsədilə qəsdən adam öldürmə kimi (120.2.5-ci maddə) o vaxt tövsif edilə bilər ki, bu əməl təqsirkarın özü və başqası üçün hər hansı maddi mənfəət (pul, əmlak, mənzil sahəsinə hüquq və s.) əldə etmək və ya maddi xərclərdən (borc qaytarmaqdan, aliment verməkdən və s.) yaxa qurtarmaq, yaxud sair tamah niyyətilə edilmiş olsun» (4-299).

Azərbaycan Respublikasında «Qəsdən adam öldürmə işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında» əvvəllər qüvvədə olan digər Plenum Qərarlarında da (AR Ali Məhkəməsinin 3 may 1993 il tarixli 2 №-li, SSRİ Ali Məhkəməsinin 25 iyun 1975-ci il 4 №-li və SSRİ Ali Məhkəməsi Plenumunun 3 iyul 1963-cü il 4 №-li Qərarları) tamah motivinə analoji anlayış verilirdi. Lakin SSRİ Ali Məhkəməsi Plenumunun 3 iyul 1963-cü il qərarında tamah motivi ilə qəsdən adam öldürmə bir qədər dar mənada şərh edilirdi. Belə ki, tamahın məzmunu yalnız “hər cür maddi mənfəət əldə etmək və ya maddi xərclərdən yaxa qurtarmaq kimi” açıqlanırdı. “Sair tamah niyyəti” anlayışda nəzərdə tutulmurdu. Qeyd etmək yerinə düşər ki, hazırda MDB-in bir sıra üzv dövlətlərinin, eləcə də Rusiya Federasiyasının qəsdən adam öldürmə işlərinə dair Ali Məhkəmə Plenum Qərarlarında tamah motivi ilə qəsdən adam öldürmənin məzmunu yuxarıda qeyd olunan SSRİ Ali Məhkəməsinin 1963-cü il 3 iyul tarixli Qərarındakı kimi dar mənada şərh edilir. Məsələn, RF Ali Məhkəməsi Plenumunun “Qəsdən adam öldürmə işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 27 yanvar 1999-cu il tarixli Qərarının 11-ci bəndində deyilir: «RF CM-in 105-ci maddəsinin 2-ci hissəsinin “z” bəndi ilə (tamah niyyəti ilə) qəsdən adam öldürmə təqsirkarın özü və başqası üçün hər hansı maddi mənfəət (pul, əmlak, mənzil sahəsinə hüquq və s.) əldə etmək və ya maddi xərclərdən (borc qaytarmaqdan, aliment verməkdən və s.) yaxa qurtarmaq məqsədilə törədildikdə tövsif olunmalıdır» (31-505).

Hesab edirik ki, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun mövqeyi bu məsələdə daha doğrudur. Məhkəmə təcrübəsində tamahın maddi mənfəət əldə etmək və ya maddi xərclərdən yaxa qurtarmaqla əlaqəli olmayan təzahür formalarına rast gəlmək mümkündür. Bir daha təkrar etmək istərdik ki, tamahın təzahür formaları çox mürəkkəb və bitib tükənməzdir. Bu səbəbdən onları yalnız maddi mənfəətin əldə olunması və ya xərclərdən yaxa qurtarılmasına münqər etmək olmaz.

Bu fikir ədəbiyyatda da öz dəstəyini tapır. Müəlliflərdən bir qismi

sair tamah niyyəti ilə adam öldürməni qanunla tənzim olunmayan hallarla əlaqələndirir (20-25).

Beləliklə, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun mövqeyinə görə tamah motivi o halda mövcud olur ki, təqsirkar başqa şəxsi həyatdan məhrum edərək: 1) hər cür maddi mənfəət əldə etmək 2) maddi xərclərdən yaxa qurtarmaq; 3) sair tamah niyyətini rəhbər tutmuş olsun.

Tamah motivi ilə bağlı bir sıra məsələlərin açıq qalması ilk növbədə onunla izah edilir ki, bu anlayış olduqca geniş məzmunludur. Məişətdə istənilən qisim fayda ilə bağlı olan hər hansı maraq (mənafe), şəxsin bu məqsədə hansı üsullarla can atmasından asılı olmayaraq, tamah motivinə aid edilir. Lakin belə məzmun dairəsi nə qanunvericinin nəzərdə tutduğu mənaya, nə də məhkəmə praktikasında konkret işlər üzrə tamah motivinin anlaşılmasına uyğun deyildir.

Göstərilən ziddiyyətlərin həlli yolunu bir sıra mütəxəssislər qəsdən adam öldürməyə görə məsuliyyət müəyyən edən CM-in maddəsindən tamah motivini çıxarmaqda görürlər. Onların fikrincə, qəsdən adam öldürmənin bütün motivləri bu və ya başqa dərəcədə tamah motivi ilə bağlıdır və müstəqil olaraq onun motiv kimi nəzərdə tutulması düzgün deyildir (13-79).

Digər müəlliflər bu göstərişin «maddi maraq» anlayışı ilə əvəzlənməsinin lehinə çıxış edirlər. A.V. Naumovun haqlı olaraq qeyd etdiyi kimi bu halda alçaq motivlər alçaq xarakterli sayılmayan digər motivlərlə bir qrupa salınmış olur (24-27) ki, bu da düzgün sayıla bilməz.

Cinayət hüquq ədəbiyyatında verilən anlayışa görə, tamah motivi – varlanmağa, maddi cəhətdən faydalanmağa hüquqi əsası olmayan şəxsin faydalanmağa doğru istiqamətlənən daxili söyləridir (11-28).

Müəlliflərdən E.F. Pobeqaylo, tamah motivini sözün ən geniş mənasında maddi faydalanma ilə əlaqələndirir (26-92). S.V. Borodin də bu mövqedən çıxış edərək qəsdən adam öldürmə cinayətində tamahı “nəinki maddi fayda əldə etmək, həyatdan məhrum etməyə qədər təqsirkarda olmayanı mənimsəmək, həmçinin indiki və ya gələcək zamanda maddi xərclərdən yaxa qurtarmaq, qanuni surətdə ondan ayrılmalı olan maddi nemətləri saxlamaq cəhdi” kimi qiymətləndirir (16-134). Əksər müəlliflər də qəsdən adam öldürmə cinayətində tamahın eyni mənalı anlayışlarından istifadə edirlər (19-47-48; 24-711; 21-79 və.s).

Hərçənd bəzi tədqiqatçılar hesab edir ki, istər Ali Məhkəmə Plenumunun qərarlarında, istərsə də, əksəriyyət müəlliflərin əsərlərində qəsdən adam öldürmənin motivi kimi tamaha bəsit anlayışlar verilir. Bu anlayışlar tamahın sosial-psixoloji və cinayət-hüquqi təzahür kimi məzmununu tam açıqlamağa imkan yaratmır (13–30).

Fikrimizcə, qəsdən adam öldürmənin törədilməsində tamah hissləri təqsirkarın özü üçün və (və ya) başqa şəxslər üçün maddi fayda əldə etmək və ya maddi itkilərdən (xərclərdən) yaxa qurtarmaq tələbatından, habelə sair formada maddi maraqdan (məsələn, yüksək ödənişli vəzifəyə keçmə cəhdi və s.) yaranmaqla, zərərçəkənin həyatdan məhrum edilməsini bu tələbatın təmin olunması vasitəsinə çevirir. Bu halda *maddi fayda əldə etmək* istehlak dəyərinə malik istənilən qiymətlilərin (pul, qiymətli kağızlar, hər hansı təyinatla malik əşyalar və s.) və ya əmlak xarakterli hüquqların (əmlaka, mənzil sahəsinə olan hüquq, tələb

hüququ, əqli mülkiyyət hüququ – müəlliflik və ya əlaqəli hüquqlar və s.) mənimsənilməsi, *maddi xərclərdən yaxa qurtarmaq* təqsirkardan qanuni və ya (və) əsaslı surətdə (obyektiv olaraq) çıxmalı olan pul və ya sair əmlakı, habelə müvafiq əmlak xarakterli hüquqları özündə və yaxud başqalarında saxlanılmasının təmin olunması, sair tamah niyyəti isə yuxarıda göstərilənlərlə əhatə olunmayan formalarda məsələn, yüksək maaşlı vəzifəyə keçmə, rəqibin (işgüzar münasibətlərdə) aradan götürülməsi cəhdi və sair başa düşülməlidir.

Bəzi müəlliflər yüksək maaşlı vəzifəyə keçmə məqsədilə qəsdən adam öldürməni tamah hissi ilə törədilən cinayət kimi qiymətləndirmirlər (15-19-20). Lakin V.N. Popovun fikrinə (25-712) şərik qoşularaq qeyd etmək lazımdır ki, bu halda təqsirkar öz maddi – yüksək ödənişli vəzifəyə keçmə maraqlarını insan həyatından üstün tutaraq onu həyatdan məhrum etdiyindən, bu halda qəsdən adam öldürmə sırf tamah motivi ilə törədilən əməl kimi qiymətləndirilməlidir.

Qətlin tamah motivi ilə törədilməsinin tanınması üçün heç də, təqsirkarın əldə etmək istədiyi maddi nemətin zərərçəkənə məxsus olması (mülkiyyətində olması), yaxud onun istifadəsində olması və ya ona müvəqqəti istifadəyə verilməsi vacib deyildir. Əsas şərt odur ki, həyatdan məhrum etmə hər hansı əmlakı və ya maddi faydanı əldə etmək məqsədilə törədilmiş olsun. Əmlak istənilən başqa şəxsə, o cümlədən dövlətə, hüquqi şəxslərə və s.-ə məxsus ola bilər. Həmçinin bu halda əmlakdan, yaxud da əmlak xarakterli mənfəətdən təqsirkarın, yaxud onun yaxın adamlarının faydalanmasının əhəmiyyəti yoxdur.

Təqsirkarın qanunla özünəməxsus hesab etdiyi fayda uğrunda cinayət etməsi tamah motivini ehtiva etmir. Buna görə də deyilir ki, motiv həm fikrin, həm də hərəkətin mənbəyidir. O, planlaşdırılan hərəkətlərin edilməsi gedisində dəyişə və hətta yox ola bilər. Amma hərəkətə məhz onun stimül yaratması faktı kifayətdir ki, motiv tanına bilsin. Əksinə, hərəkət törədilmiş və konkret motiv sonradan yaranmışdırsa, tamah törədilən əməlin motivi kimi, qəbul olunmur. Bu halda törədilən əməl Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun «Qəsdən adam öldürmə işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında» 12 dekabr 2002-ci il tarixli qərarının 9-cu bəndində də qeyd olunduğu kimi CM-in 120.2.5-ci maddəsi ilə deyil, törədilmiş cinayətin motivindən, səbəbindən və üsulundan asılı olaraq CM-in 120.1 və ya 120.2-ci maddələri və 177-ci maddəsi ilə cinayətlərin məcmuyu qaydasında tövsif edilməlidir. Yəni tamah motivi ilə qəsdən adam öldürmə cinayətinin tanınması üçün təqsirkarda maddi mənfəət əldə olunması və ya maddi xərclərdən yaxa qurtarması qəsdə həyatdan məhrum etmədən qabaq yaranmalıdır.

Məsələn, *Ə. 11.12. 2001-ci il tarixdə saat 22 radələrində sərxoş vəziyyətdə yaşadığı evində şəxsi münasibətlər zəminində tanışsı M-dən qisas almaq və onu qəsdən həyatdan məhrum etmək məqsədilə yumruq və təpiklə sonuncunu başına və bədəninin müxtəlif nahiyələrinə çoxsaylı zərbələr vuraraq onun həyatı üçün təhlükəli olan sağlamlığına ağır zərər vurmuş və mexaniki asfiksiya nəticəsində M. ölmüşdür. Bundan sonra, Ə. öz çarpayısında yatmış və səhər saat 06 radələrində özgənin əmlakını gizli olaraq talama məqsədilə mərhum M.-in köynəyinin cibində olan 250.000 manat pulunu götürməklə oğurluq etmişdir.*

Məhkəmə Ə.-in əməlini doğru olaraq CM-in 120.1 və 177.1-ci maddələri ilə tövsif etmişdir (1-№1444).

Tamah motivi ilə törədilən qəsdən adam öldürmə cinayətlərində qəsdin növü barədə məsələ hüquq ədəbiyyatında mübahisə üçün hələ də açıq qalır. Bu məsələnin düzgün həlli çox mühüm nəzəri və təcrübi əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, tamah motivi ilə qəsdən adam öldürmənin yalnız birbaşa qəsdlə törədilməsi qəbul olunsaydı, onda tamah motivi ilə zərərçəkmişin ölümünə şüurlu surətdə yol verilən hallar CM-in 120.2.5-ci maddəsi ilə tövsif edilə bilməz.

Cinayət hüquq nəzəriyyəsində tədqiqatçıların bu məsələ ilə bağlı fikirləri əsasən iki istiqamətdə ayrılır: tamah motivi ilə qəsdən adam öldürmə - 1) yalnız birbaşa qəsdlə (F.Y.Səməndərov; A.V.Naumov; S.V.Borodin; A.İ.Raroq; S.X.Nafiyev və b.); 2) həm birbaşa, həm də dolayı qəsdlə törədilə bilər (A.N.Popov; L.A.Andreeva və b.). Bu cinayətin yalnız birbaşa qəsdlə törədilməsini bildirən müəlliflərin əksəriyyəti həmçinin tamah motivi ilə qəsdən adam öldürməyə başqa cinayətin törədilməsi ilə bağlı yol verildikdə dolayı qəsdin mövcudluğunu da inkar etmirlər.

Biz məsələyə aşağıdakı kimi aydınlıq gətirməyi məqbul hesab edirik. Qəsdən adam öldürmədə tamah motivi qanunsuz maddi fayda əldə etmə və ya maddi xərclərdən yaxa qurtarma ilə bağlı bir və ya bir neçə konkret məqsəd (məsələn, mənzil sahəsinin ələ keçirilməsi) formalaşdırır. Həmin məqsədə də nail olunması üçün təqsirkarın yeganə vasitəsi zərərçəkmiş həyatdan məhrum etmək olur. Başqa sözlə desək tamah hissələrinin təmini üçün zərərçəkmiş şəxsi həyatdan məhrum etdiyini təqsirkar dərk edir və onun ölümünü arzu edir. Tamah hissələrinin təmin olunmasının bu üsulu tamah motivi ilə qəsdən adam öldürmənin yalnız birbaşa qəsdlə törədilə biləcəyini göstərir. Qeyd olunan əsasla məsuliyyətin ağırlaşdırılmasının səbəbi də məhz cinayət törətmiş şəxsin öz tamah məqsədlərinə nail olması üçün **əsas və yeganə üsul** kimi başqasını həyatdan məhrum etməni seçməsidir.

Təqsirkar öz tamah məqsədlərinə nail olmaq üçün zərərçəkmişə zorakılıq tətbiq edərək onun ölümünə şüurlu surətdə yol verdikdə (dolayı qəsd) əməl CM-in 120.2.5-ci maddəsi ilə tövsif oluna bilməz. Bu halda törədilən adam öldürmə digər ağırlaşdırıcı əlamətlər olmadıqda CM-in 120.1-ci maddəsi ilə tövsif olunmalı, tamah motivi isə cəza təyini zamanı CM-in 61.1.6-cı maddəsinə əsasən cəzanı ağırlaşdıran hal kimi nəzərə alınmalıdır. Qüvvədə olan qanunvericlik tamah motivi ilə qəsdən adam öldürmədən başqa cinayətin törədilməsi ilə bağlı olan halları ayırdığından (məsələn, quldurluqla bağlı qəsdən adam öldürmə - CM-in 120.2.11 maddəsi) təbii ki, qeyd olunan hallarda tamah motivi ilə adam öldürmənin dolayı qəsdlə baş verə biləcəyini aydınlaşdırmaq zərurətini də aradan qaldırmışdır. Tamah motivi ilə bağlı digər cinayətlərin (məsələn, quldurluq, hədə-qorxu ilə tələb etmə və s.) törədilməsi zamanı qəsdən (birbaşa və ya dolayı) həyatdan məhrum etmə əməli əlavə olaraq CM-in 120.2.5-ci maddəsi ilə tövsif edilə bilməz. Əməl yalnız (digər ağırlaşdırıcı əlamətlər olmadıqda) CM-in 120.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş müvafiq cinayətin törədilməsi ilə bağlı adam öldürmə əlaməti üzrə məsələn, hədə-qorxu ilə tələb etmə ilə əlaqədar adam öldürmə - 120.2.11-ci maddəsi ilə tövsif ediləcəkdir.

Tamah motivi ilə qəsdən adam öldürmənin tövsifi zamanı istintaq

və məhkəmə təcrübəsində bir sıra səhvlərə yol verilir. Məhkəmələr tərəfindən baxılmış və tamah motivi ilə qəsdən adam öldürmə kimi tövsif olunmuş cinayət işlərinin təhlili daha çox yol verilən aşağıdakı səhvləri ayırd etməyə imkan verir:

1. *Zahirən əmlak, pul və sair qiymətlilərlə əlaqədar olsa da, əslində şəxsi münafişə zəminində törədilən qətlin tamah motivi ilə qəsdən adam öldürmə kimi tövsifi.*

Tamah hər hansı maddi nemətə, əmlaka, qiymətliyə qarşı eqoizm təzahürü hesab olunsada, onu araşdırarkən mənafelərin aydın, aşkar olmasına diqqət yetirilməlidir. Heç də əmlak, pul və sair qiymətlilərlə bağlı yaranan bütün oyanmalar (hisslər) və onların əsasında törədilən cinayətlər tamah motivi kimi qəbul edilmir.

Zahirən əmlak, pul və sair qiymətlilərlə əlaqədar olsa da, əslində şəxsi münafişə zəminində törədilən qətl tamah motivi ilə qəsdən adam öldürmə kimi tövsif oluna bilməz. Doğrudur, münafişə şəraitinin yaranmasında əmlak maraqları mühüm rol oynayır, lakin onlar ictimai təhlükəli əməlin motivi kimi nəzərdən keçirilə bilməzlər. Çünki bu halda cinayətin törədilməsinə sövq edən amil kimi hər hansı maddi fayda, gəlir əldə etmək cəhdi deyil, sadəcə olaraq şəxsi qərəzli münasibətlər, münafişələr zəminində formalaşan qisas, paxıllıq və s. çıxış edir.

Məsələn, *V. 13.09.2002-ci il tarixdə saat 20 radələrində Bakı şəhəri 2-ci Zeytun saxxozunun Zeytun küçəsindəki 114 saylı evin 2-ci mərtəbəsində Ə.-ni mətbəx bıçağı ilə müxtəlif nahiyələrdən 9 zərbə vurmaqla öldürməyə cəhd etmiş, özündən asılı olmayan səbəbdən cinayəti başa çatdırma bilməmiş və zərərçəkənin sağlamlığına həyat üçün təhlükəli olan ağır zərər vurmuşdur. V. 2002-ci ilin aprel ayından Ə.-yə məxsus həmin 114 saylı evdə həyat yoldaşı ilə birlikdə kirayə yaşamağa başlamış və bu müddət ərzində onların Ə. və onun ailəsi ilə heç bir narazılığı olmamışdır. 2002-ci ilin avqust ayında o, Ə.-nin tanışısı L.-in evində bir milyon manata razılaşıqları təmir işinə Ə.-lə birlikdə başlamış, pulu hissə-hissə alaraq aralarında bölmüşlər. Ə. öz ifadəsində göstərir ki, təmir zamanı o, V. nisbətən az iş gördüyündən, ilk aldıqları 500 min manatı bölərəkən pulun 300 min manatını V.-yə vermiş və onun daha çox iş gördüyü üçün pulun da çox hissəsinin ona çatmalı olduğunu demişdi. 13 sentyabr 2003-cü il tarixdə təmir işlərini tamamlayarkən L. pulun qalan 245 min manatdan ibarət hissəsini V.-ə vermiş və Ə.-in onun həyat yoldaşı barədə nalayiq sözlər danışmasını bildirmişdir. Həmin gün saat 20 radələrində kirayə qaldığı evin qarşısında Ə.-lə görüşmüş və ona evin ikinci mərtəbəsinə qalxmasını xahiş etmiş, özü isə yaşadığı evdən bıçaq götürüb onun ardınca qalxmışdır. Ə. təmir haqqının qalan hissəsini almasını soruşduqda V. pulu aldığını bildirmiş, lakin bu pulda onun zəhməti olmadığı üçün verməyəcəyini bildirmişdi. Ə., öz ifadəsinə görə, təmir pulunu istəmədiyini deyib, iki aylıq kirayə haqqını istəmişdi. V. kirayə haqqını verəcəyini bildirib, bundan sonra, Ə.-dən L.-ə onun ailəsi barədə nə dediyini soruşmuş, Ə. «Nə gic-gic danışsən, nə demişəm, de görüm!?» deyərək hirsələnmiş, bundan sonra onların söhbəti kəskinləşmiş və V. ona soyuq silahla xəsarət yetirmişdir.*

Məhkəmənin gəlidi qənaətə görə, təqsirkar tamah məqsədilə

hərəkət etmiş, təmir işinə görə aldığı 245 min manat pulun yarısını Ə-yə verməkdən boyun qaçırmaq üçün onu öldürməyə cəhd etmişdir. Əməl CM-in 29, 120.2.5-ci maddəsilə tövsif edilmişdir (2-0110).

İş materiallarının təhlili göstərir ki, V.-nin Ə-ni qətlə yetirməsi əslində pulun verilməsindən boyun qaçırmaq yox, Ə.-in əxlaqsız hərəkətlərindən (V.-in ailəsinin ləyaqətinə xələl gətirən söhbətlər yayması) qisas almaq niyyəti olmuşdur. Bu halda əməlin CM-in 29, 120.2.5-ci maddəsi ilə tövsifi düzgün hesab oluna bilməz və əməl CM-in 29, 120.1-ci maddəsilə tövsif olunmalıdır.

Digər halda borcun qaytarılması ilə bağlı yaranan mübahisə zəminində törədilən qətl tamah motivi ilə qəsdən adam öldürmə kimi qiymətləndirilir.

Belə ki, A. Lənkəran şəhərində tanışı N.-dən 2000-ci ilin noyabr ayında faizə götürdüyü 200 ABŞ dolları məbləğində pulu qaytara bilmədiyi üçün N. 25 noyabr 2002-ci il tarixdə səhər 11 radələrində A-nın yaşadığı Vağzal küçəsi ev 8 ünvanına gələrək ona borcun qaytarılması üçün axşama qədər qəti son möhlət vermiş, axşam saat 17 radələrində N. göstərilən ünvana gələrək pulu tələb etdikdə A. pul tapmadığını bildirmiş, N. onu əxlaqsız formada təhqir etmiş və bunun cavabında A. sobada yandırılmaq üçün evdə olan odun parçası ilə onun başından cəmi bir zərbə vuraraq qətlə yetirmişdir. Məhkəmə əməli CM-in 120.2.5-ci maddəsilə, yəni borcdan yaxa qurtarmaq üçün təqsirkar tərəfindən tamah məqsədilə törədilmiş qətl hadisəsi kimi tövsif etmişdir (2-№0516).

İş materiallarının təhlili təqsirkarda tamah motivinin, yəni borcu qaytarmaqdan azad olmaq niyyətinin olmadığını göstərir. Qətlin törədilməsinə səbəb N.-in A.-nı onun evində əxlaqsız formada təhqir etiyinə görə ondan qisas almaq cəhdi təşkil etmişdir. Məhkəmə isə göstərilən hala diqqət yetirməyərək zahirən borcun qaytarılmasından boyun qaçırmaq kimi görünən qisası tamah motivi kimi qiymətləndirərək əməli səhvən CM-in 120.2.5-ci maddəsi ilə tövsif etmişdir.

2. Təqsirkarın əmlakına edilən qəsdlə bağlı zərər çəkmiş şəxsin həyatdan məhrum edilməsi tamah motivi ilə törədilən cinayət əməli kimi qiymətləndirilir.

N. bağçasına meyvə oğurluğu üçün girən iki nəfər yeniyetmə Q. və S.-yə odlu silahdan ölümcül atəş açaraq onlara ağır xəsarət yetirmişdir. Məhkəmə təqsirkarın əməlini tamah məqsədilə qəsdən adam öldürməyə cəhd kimi tövsif etmiş, Ali Məhkəmənin Cinayət işləri üzrə məhkəmə kollegiyası tövsiflə razılaşmışdır (19-№3).

Buna baxmayaraq, nəzəriyyədə də göstərilən halların tamah motivi ilə törədilən cinayət əməli kimi qiymətləndirilməsinə rast gəlinir. Məsələn, E.F.Pobeqaylo hesab edir ki, az dəyərli əmlakın mühafizəsi məqsədilə qəsdən adam öldürmə halları tamah motivi ilə törədilən cinayətlər kimi qiymətləndirilməlidir (26-99). Hazırda bu mövqeyə qarşı əksər müəlliflər çıxış edərək bu halda törədilən qətlin tamah motivi ilə adam öldürmə kimi törədilməsi üçün əsasın olmadığını qeyd edirlər (16-139-140; 14-25; 25-734-735 və s).

Bu cür hərəkətlər maddi fayda əldə etmək cəhdi ilə deyil, qisas, nifrət, zərərçəkmişə daha çox zərər yetirmək cəhdləri ilə bağlı olur. Qeyd olunan səbəbdən əmlaka edilən qəsdlə bağlı (mülkiyyətin mühafizəsi ilə

əlaqədar) qətlə yetirmə tamah motivi ilə qəsdən adam öldürmə kimi tövsif edilə bilməz. Bu əməl konkret hallardan asılı olaraq zəruri müdafiə vəziyyətində həyatdan məhrum etmə (CM-in 36-cı maddəsi), zəruri müdafiə həddini aşmaqla qəsdən adam öldürmə (CM-in 123.1-ci maddəsi) yaxud sadə adam öldürmə kimi qiymətləndirilməlidir.

3. *Təqsirkarın şəxsi əmlakının qaytarılması və ya həmin əmlakın başqasının qanunsuz istifadəsindən azad edilməsi məqsədilə törədilən qətlin 120.2.5-ci maddə ilə tövsifi.*

Bəzən məhkəmə təcrübəsində təqsirkarın şəxsi əmlakının qaytarılması ilə bağlı, məsələn, müvəqqəti istifadəyə verilmiş əmlakın, borc verilmiş pulun qaytarılması, habelə əmlakın və ya əmlak hüquqlarının zərərçəkmiş şəxsin qanunsuz istifadəsindən azad etmək, məsələn, icarəyə verilmiş yaşayış və ya sair sahənin icarə müddətindən artıq zərərçəkmişin qanunsuz istifadəsindən azad etmək, təqsirkarın mənzilini və ya sair sahəsini, habelə son dövrlərdə daha çox yayılmış torpaq sahəsini qanunsuz olaraq zəbt edənlərdən azad etmək və s. bu kimi məqsədlərlə qətlə yetirmə əməlləri CM-in 120.2.5-ci maddəsi ilə tövsif edilir.

Məsələn, *P. S.-dən borc pul götürür. İki ay keçdikdən sonra S. P.-lə görüşərək ona borcunun olduğunu xatırladır. Elə həmin günü birlikdə yeyib-içdikdən sonra, S. sərxoş halda P.-dən borcun dərhal qaytarmasını tələb edir. P.- bunun üçün bir qədər də möhlət istədikdə, S. bıçaqla P.-ni vurub qətlə yetirir. 1-ci instansiya məhkəməsi əməli tamah məqsədilə qəsdən adam öldürmə kimi tövsif edir. Lakin Ali Məhkəmənin Rəyasət Heyəti tövsifi dəyişərək S.-nin hər hansı maddi fayda güdmədiyini bildirməklə əməli sadə adam öldürmə kimi tövsif etmişdir (18-12).*

Qeyd olunan halda təqsirkar zərərçəkmiş şəxsi qətlə yetirməklə hər hansı yeni maddi fayda əldə etmək məqsədi izləmədiyindən əməli tamah motivi ilə adam öldürmə kimi qiymətləndirmək düzgün olmaz. Bu halda qətlin törədilməsinə sövq edən daxili amil əsasən zərərçəkmişdən qisas almaq olur. Bu mövqə ədəbiyyatda da dəstəklənir. Demək olar ki, müəlliflərin əksəriyyəti bu məsələyə dair vahid mövqə tuturlar (30-66; 14-26; 16-140; 25-735-737 və s.).

4. *Quldurluqla bağlı qəsdən adam öldürmə hallarının CM-in 120.2.11-ci maddəsi ilə bərabər, eyni zamanda tamah motivi ilə qəsdən adam öldürmə – CM-in 120.2.5-ci maddəsilə tövsifi.*

Əvvəla qeyd edək ki, istər nəzəriyyədə, istərsə də təcrübədə problem törədən məsələlərdən biri də tamah motivi ilə qəsdən həyatdan məhrum etmənin quldurluqla əlaqədar adam öldürmədən fərqləndirilməsidir.

Cinayət hüquq nəzəriyyəsində bu iki halın fərqləndirilməsinə dair müxtəlif meyarlar təklif olunur. Müəlliflərdən bir qismi fərqləndirici meyar kimi zor tətbiqi üsulunu və əmlakın ələ keçirilməsi anını qeyd edirlər. Məsələn, M.D.Şarqorodski əmlakın ələ keçirilməsi üsulunu qeyd edərək bildirir ki, ölümlə nəticələnən quldurluq yalnız açıq basqınla, yəni zərərçəkmişin bunu dərk edə bildiyi vəziyyətdə törədilə bildiyi halda, tamah motivi ilə qəsdən adam öldürmə zərərçəkmiş üçün həm aşkar, həm də gizli olaraq törədilə bilər. Quldurluq zamanı əmlak qətlin törədilməsi vaxtı ələ keçirilərək zaman və məkan baxımından onunla üst-üstə düşür (33-18-19).

Digər fikrə görə fərqləndirici meyar kimi cinayətin obyektinə və

məqsədi çıxış edir (24 - 31-32). Hesab edirik ki, bu cür fərqləndirmə məqbul hesab oluna bilməz. Hər iki halda cinayətin obyektini qismində insanın həyatının mühafizəsini təmin edən ictimai münasibətlər çıxış edir.

Digər mövqeyə görə törədilən əməldə qəsdən adam öldürmə ilə yanaşı talamanın əlamətləri (əmlakın qanunsuz, əvəzsiz götürülməsi) mövcuddursa, quldurluqla bağlı qəsdən adam öldürmədən söhbət gedə bilər. Talamanın əlamətləri mövcud olmadıqda törədilən qətl tamah motivi ilə qəsdən adam öldürmə kimi tövsif edilməlidir (15-21).

Təbii ki, quldurluğun tanınması üçün heç də talamanın bütün əlamətlərinin müəyyən edilməsi zəruri deyildir. Digər tərəfdən adam öldürmə talamanın digər formaları ilə birlikdə törədilə bilər. Bu baxımdan qeyd olunan mövqeyi də əsaslı qəbul etmək olmaz.

Ədəbiyyatda quldurluqla əlaqədar adam öldürmə üçün basqın və əmlakın qətl törədilən zaman və ya ondan dərhal sonra götürülməsi məqsədinin səciyyəvi olması fikri də söylənilir (16-138; 14-29; 170-475-476). Doğrudur, qeyd olunan əlamətlər fərqləndirici meyar kimi götürülə bilər, lakin onlar da natamamdır.

Hesab edirik ki, tamah motivi ilə qəsdən adam öldürməni quldurluqla əlaqədar qətlə yetirmədən fərqləndirən daha dolğun meyarlar F.Y.Səməndərov tərəfindən verilmişdir: 1) quldurluq cinayətində qətl basqınla əlaqədar olduğu halda tamah motivlə adam öldürmə basqınla bağlı olmur; 2) quldurluq cinayətilə bağlı qətl əməlinin törədilməsində əmlakın dərhal ələ keçirilməsi nəzərdə tutulduğu halda, tamah motivi ilə qəsdən adam öldürmədə əmlak həm dərhal, həm də zərərçəkən öldürüldükdən sonra ələ keçirilə bilər; 3) quldurluqla bağlı adam öldürmədə hər bir halda daşına bilən əmlak ələ keçirilir, yaxud da ələ keçirilməsinə səy edilir, tamah motivi ilə törədilən qətl cinayəti zərərçəkənin həm daşınan, həm də daşınmayan əmlakının, habelə əmlaka olan hüquqlarının ələ keçirilməsinə istiqamətlənir; 4) quldurluq cinayətinin edilməsində zərərçəkənin öldürülməsi tamah motivinin təmin edilməsinin yardımçı vasitəsi olduğu halda tamah motivi ilə qətlə yetirmə zərərçəkənin öldürülməsi tamah motivinin təmin edilməsinin yeganə vasitəsi hesab edilir; 5) bu cinayətlər bilavasitə əsas obyektlərinə görə biri-birindən fərqlənir (11-30-31).

Bu zaman bəzi məqamlara diqqət yetirmək lazımdır. Belə ki, sadəcə basqın əlamətini yalnız quldurluqla əlaqədar adam öldürməyə münqəş etmək olmaz. Tamah motivi ilə qətlə yetirmə də basqınla bağlı ola bilər. Məsələn, ümumi birgə mülkiyyətdə olan əmlakı tam ələ keçirmək məqsədilə zərərçəkmişin həyatı və sağlamlığı üçün təhlükəli basqınla qətlə yetirmə quldurluqla əlaqədar adam öldürmə kimi tövsif edilə bilər. Talamanın zəruri əlaməti «özgə əmlakı» mövcud olmadığından burada mülkiyyətə qəsdən, eləcə də quldurluqdan söhbət gedə bilər. Bu səbəbdən «basqın» əlamətini fərqləndirici meyar kimi qeyd edərkən, onu «özgə əmlakını ələ keçirmək məqsədilə basqın» kimi dəqiqləşdirmək daha doğru olardı. Yəni quldurluqla əlaqədar qətlə yetirmə hər bir halda özgə əmlakını ələ keçirmə məqsədilə basqınla bağlı olduğu halda, tamah motivi ilə adam öldürmə özgə əmlakını ələ keçirmə məqsədilə bağlı basqınla törədilə bilər.

Bəzən quldurluqda olan «basqın»ın xarakteri səhv şərh edildiyindən, törədilən qətlin tövsifi də düzgün aparılmır. İstər məhkəmə

təcrübəsində, istərsə də nəzəriyyədə bəzi hallarda quldurluq zamanı həyata keçirilən basqının yalnız açıq, zərərçəkmiş üçün aşkar olması zəruriliyi vurğulanır. Qeyd olunur ki, həyat və sağlamlıq üçün təhlükəli basqın zərərçəkmiş üçün aşkar olmayıbsa və o bu basqın zamanı həyatdan məhrum edilibsə, əməl quldurluqla əlaqədar adam öldürmə kimi tövsif edilə bilməz (12-108).

Lakin bu mövqə düzgün sayıla bilməz. Cinayət qanununda quldurcasına basqının aşkar, yaxud onun zərərçəkmiş şəxs tərəfindən dərk edilən olması zəruriliyi nəzərdə tutulmur. CM-in 181.1-ci maddəsinin mənasına görə quldurluqda basqın – hücumla məruz qalmış şəxsin həyatı və ya sağlamlığı üçün təhlükəli zorakılıq və ya belə zor tətbiqi hədəsində ifadə olunur. Göründüyü kimi hücumla məruz qalmış şəxsin ona qarşı tətbiq olunan zorakılığı dərk etməsi heç də vacib deyildir. Bu mənada zərərçəkmiş şəxsin hansı vəziyyətdə olmasından məsələn, yatmış, sərxoş və s. asılı olmayaraq əmlakını ələ keçirmək məqsədilə onun həyatı və ya sağlamlığı üçün təhlükəli olan zor tətbiqi ilə bağlı basqın zamanı qətlə yetirmə quldurluqla bağlı adam öldürmə kimi tövsif olunmalıdır.

Məsələn, *cinayət işi üzrə müəyyən edilmişdir ki, Quba rayonu Talabı Qışlaq kənd sakini S. və onunla eyni hissədə hərbi xidmət etmiş əsgərlik yoldaşı Quba rayonu Qəcər-Zeyid kənd sakini İ. 15-16 oktyabr 2000-ci il tarixdə Quba şəhər avtovağzalında görüşərək quldurluq yolu ilə özgə əmlakını ələ keçirmək barədə razılaşıb, 27 oktyabr 2000-ci il tarixdə həmin avtovağzalda görüşüb Bakı şəhərinə gedib, N.-ə məxsus VAZ-2106 markalı 10 VV 718 dövlət nömrə nişanlı avtomasına yaxınlaşaraq Quba rayonuna «qız qaçırmaq» adı ilə getmək barədə danışıb 80 min manat ödəmək şərti ilə razılaşmış, onun avtomobilinə 40 min manat məbləğində benzin tökərək Quba rayonu Talabı-Qışlaq kəndinə aparmış, axşam onunla yeyib-içmiş, sürücü razılaşmış məbləğin qalan 40 min manatını alaraq getmək istədikdə ona pul verməmiş, gecə qalmağı təklif etmiş, səhər qonşulardan pul tapıb onu yola salacaqlarını bildirmişlər. N. penceyini çıxararaq ona ayrılmış çarpayığa uzanmış, onun yatdığı hissədən İ. odun doğramaq üçün həyətdə olan balta ilə çarpayıda üzünü üstə yatan N.-in boyun nahiyəsindən iki zərbə vurmuş, bunun ardınca S. mətbəx bıçağı ilə onun kürək nahiyəsindən döş qəfəsinə keçən zərbələr vurmaqla qətlə yetirmişdir. Bundan sonra meyiti yorğana bükərək maşının yük yerinə qoymuş, avtomobili Samur-Abşeron kanalının sahilinə sürüb meyiti büküldüyü yorğana bilikdə suya atmış, Talabı-Qışlaq kəndinə qayıtmış, sonra Qorxmazoba kəndi istiqamətində gedərkən Vəlvələ çayını keçən zaman avtomobilin mühərriki sönmüş və batıb qalmışdır. Maşını çıxara bilməyəcəklərini gördükdə, onu atıb getmiş və bu zaman maşının günlüyündə olan N.-ə məxsus şəxsiyyət vəsiqəsi və sürücülük vəsiqəsini və maşının sənədlərini suya atmışlar.*

Məhkəmə hər iki təqsirkarın əməlini CM-in 181.2.1, 181.2.4, 181.2.5 və 120.2.1, 120.2.9, 120.2.11-ci maddələri ilə tövsif etmişdir (1-№0052).

Məhkəmənin bu halda əməli quldurluqla əlaqədar qəsdən adam adam öldürmə kimi CM-in 120.2.11-ci maddəsi ilə tövsifini doğru hesab edirik.

«Əmlakın dərhal ələ keçirilməsi» əlaməti yalnız quldurluqla əlaqədar adam öldürməyə xasdır. Tamah motivi ilə adam öldürmədə də

qətdən dərhal sonra əmlak ələ keçirilə bilər, lakin bu əmlak tamah motivi ilə adam öldürmənin son məqsədi kimi çıxış edən maddi mənfəətə daxil deyildir. Başqa sözlə desək, bu halda ələ keçirilən əmlak təqsirkarı həmin qətlə sövq edən tamah hissələrinin təminatçısı qismində çıxış etmir. Təqsirkar zərərçəkmişin əmlakını dərhal ələ keçirmək məqsədilə onu həyatdan məhrum edirsə, bu halda quldurluqla əlaqədar adam öldürmə halı mövcud olacaqdır. Hesab edirik bu əlamət daha mühüm fərqləndirici meyarlardandır. Qeyd olunan hal təcrübədə daha çox çaşqınlıq yaradaraq əmələ hüquqi qiymət vermənin səhv istiqamətdə aparılmasına gətirib çıxarır.

Yuxarıda da şərh etdiyimiz kimi, istər tamah motivi ilə, istərsə də quldurluqla əlaqədar adam öldürmə cinayətinin bilavasitə əsas obyekt qismində insanın həyatının mühafizəsini təmin edən ictimai münasibətlər çıxış etdiyindən bu xüsusda fərqləndirmə aparılmasına lüzum görmürük.

Beləliklə, tamah motivi ilə və quldurluqla əlaqədar qəsdən adam öldürmə aşağıdakı cəhətlərinə görə fərqləndirilməlidir: a) quldurluqla əlaqədar adam öldürmə özgə əmlakını həyat və sağlamlıq üçün təhlükəli basqın və talama məqsədilə həyata keçirildiyi halda, tamah motivi ilə qətlə yetirmədə bu əlamətlər mövcud olmur; b) quldurluqla əlaqədar adam öldürmədə əmlakın dərhal (qətlin törədilməsi zamanı və ya ondan dərhal sonra) ələ keçirilməsi, tamah motivi ilə adam öldürmədə isə əmlakın qətdən müəyyən vaxt sonra ələ keçirilməsi nəzərdə tutulur; c) quldurluqla həyatdan məhrum etmə tamah motivinin təmin olunmasının köməkçi vasitəsi olduğu halda, tamah motivi ilə adam öldürmədə həyatdan məhrum etmə yeganə vasitə sayılır; ç) quldurluqla əlaqədar adam öldürmədə yalnız daşınar əmlak talana bildiyi halda, tamah motivi ilə adam öldürmədə həm daşınar, həm də daşınmaz əmlak götürülə bilər.

İstintaq və məhkəmə təcrübəsində qeyd olunan fərqləndirmə çətinliyindən başqa, CM-in 120.2.5 və 120.2.11-ci maddələrinin birlikdə tətbiqi hallarına rast gəlinir. Cinayət işlərinin təhlili göstərir ki, əksər hallarda quldurluqla əlaqədar qəsdən adam öldürmə cinayətləri CM-in 120.2.11-ci maddəsi ilə yanaşı əlavə olaraq 120.2.5-ci maddəsi ilə də tövsif olunur (2-N^o0700).

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi bu cür tövsif düzgün hesab oluna bilməz. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 12 dekabr 2002-ci il tarixli qərarının 15-ci bəndində də haqlı olaraq göstərildiyi kimi, «bu növ cinayətlər bir qayda olaraq tamah məqsədilə törədilsələr də təqsirkarın əməlinin əlavə olaraq CM-in 120.2.5-ci maddəsilə tövsif edilməsinə ehtiyac yoxdur». Əks məntiqə, əgər əməl tamah niyyətilə adam öldürmə kimi tövsif edilirsə, quldurluqdan söhbət getməməlidir. Əməl quldurluq kimi tövsif edilirsə, CM-in 120.2.5-ci maddəsinin tətbiqi istisna edilir.

Beləliklə, deyilənləri yekunlaşdıraraq tamah motivi ilə qəsdən adam öldürmə cinayətlərinin tövsifi ilə bağlı aşağıdakı nəticələrə gəldiyini göstərə bilərik:

1. Cinayət törətməyə sövq edən güclü daxili hərəkətverici qüvvələrdən biri olan tamah hissələri qəsdən adam öldürmənin törədilməsində təqsirkarın özü üçün və (və ya) başqa şəxslər üçün maddi fayda əldə etmək və ya maddi itkilərdən (xərclərdən) yaxa qurtarmaq tələbatından, habelə sair formada maddi maraqdan (məsələn, yüksək

ödənişli vəzifəyə keçmə cəhdi və s.) yaranmaqla, zərərçəkənin həyatdan məhrum edilməsini bu tələbatın təmin olunması vasitəsinə çevirir.

2. Bu halda maddi fayda əldə etmək istehlak dəyərində malik istənilən qiymətlilərin (pul, qiymətli kağızlar, hər hansı təyinatla malik əşyalar və s.) və ya əmlak xarakterli hüquqların (əmlaka, mənzil sahəsinə olan hüquq, tələb hüququ, əqli mülkiyyət hüququ – müəlliflik və ya əlaqəli hüquqlar və s.) mənimsənilməsi, maddi xərclərdən yaxa qurtarmaq təqsirkardan qanuni və ya (və) əsaslı surətdə (obyektiv olaraq) çıxmalı olan pul və ya sair əmlakı, habelə müvafiq əmlak xarakterli hüquqları özündə və yaxud başqalarında saxlanılmasının təmin olunması, sair tamah niyyəti isə yuxarıda göstərilənlərlə əhatə olunmayan formalarda məsələn, yüksək maaşlı vəzifəyə keçmə, rəqibin (işgüzar münasibətlərdə) aradan götürülməsi cəhdi və sair başa düşülməlidir.

3. Qəsdən adam öldürmənin tamah motivi ilə törədilməsinin tanınması üçün heç də, təqsirkarın əldə etmək istədiyi maddi nemətin zərərçəkənə məxsus olması (mülkiyyətində olması), yaxud onun istifadəsində olması və ya ona müvəqqəti istifadəyə verilməsi vacib deyildir.

4. Adam öldürmənin başa çatmış cinayət kimi CM-in 120.2.5-ci maddəsi ilə tövsifi üçün təqsirkarın maddi faydanı əldə edib-etməməsinin, habelə konkret xərclərdən azad olub-olmamasının əhəmiyyəti yoxdur.

5. Tamah motivi ilə qəsdən adam öldürmə cinayətinin tanınması üçün təqsirkarda maddi mənfəətin əldə olunmasına və ya maddi xərclərdən yaxa qurtarmasına olan qəsd həyatdan məhrum etmədən qabaq yaranmalıdır.

6. Tamah motivi ilə adam öldürmə yalnız birbaşa qəsdlə törədilə bilər. Təqsirkar öz tamah məqsədlərinə nail olmaq üçün zərərçəkmişə zorakılıq tətbiq edərək onun ölümünə şüurlu surətdə yol verdikdə (dolayı qəsd) əməl CM-in 120.2.5-ci maddəsi ilə tövsif oluna bilməz. Bu halda törədilən adam öldürmə başqa ağırlaşdırıcı əlamətlər olmadıqda, CM-in 120.1-ci maddəsi ilə tövsif olunmalı, tamah motivi isə cəza təyini zamanı CM-in 61.1.6-cı maddəsinə əsasən cəzanı ağırlaşdıran hal kimi nəzərə alınmalıdır.

7. Zahirən əmlak, pul və sair qiymətlilərlə əlaqədar olsa da, əslində şəxsi münasibətə zəminində törədilən adam öldürmə CM-in 120.2.5-ci maddəsi - tamah motivi ilə qəsdən adam öldürmə kimi tövsif oluna bilməz.

8. Əmlaka edilən qəsdlə bağlı (mülkiyyətin mühafizəsi ilə əlaqədar) qətlə yetirmə tamah motivi ilə qəsdən adam öldürmə kimi tövsif edilə bilməz. Bu əməl konkret hallardan asılı olaraq zəruri müdafiə vəziyyətində həyatdan məhrum etmə (CM-in 36-cı maddəsi), zəruri müdafiə həddini aşmaqla qəsdən adam öldürmə (CM-in 123.1-ci maddəsi) yaxud sadə adam öldürmə kimi qiymətləndirilməlidir.

9. Təqsirkarın şəxsi əmlakının qaytarılması və ya həmin əmlakın başqasının qanunsuz istifadəsindən azad etmək məqsədilə adam öldürmə CM-in 120.2.5-ci maddəsi ilə tövsif edilə bilməz.

Quldurluqla bağlı qəsdən adam öldürmə CM-in 120.2.11-ci maddəsi ilə bərabər, eyni zamanda tamah motivi ilə qəsdən adam öldürmə – CM-in

120.2.5-ci maddəsilə tövsif edilə bilməz.

ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində

1. Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Azərbaycan Respublikası Məhkəməsinin arxivi, 2002, cinayət işləri № A-0052; 1444.
2. Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Azərbaycan Respublikası Məhkəməsinin arxivi, 2003, cinayət işləri № A-0110; 0516.
3. Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Azərbaycan Respublikası Məhkəməsinin arxivi, 2004, cinayət işləri № A-0051; A-0063; A-0078; A-0132; A-0185.
4. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun "Məhkəmələr tərəfindən cəza təyin etmənin ümumi prinsiplərinin tətbiq olunması haqqında" 1997-ci il 30 dekabr tarixli 3 №-li qərarı. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun Qərarlar Məcmuəsi (1962-2003). Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2003.
5. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun Qərarlar Məcmuəsi (1962-1997). Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 1998.
6. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2006.
7. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin kommentariyası F.Y.Səməndərovun redaktəsi ilə. Bakı: Digesta, 2001.
8. Azərbaycan SSR-in 1922-ci il Cinayət Məcəlləsi.
9. Azərbaycan SSR-in 1927-ci il Cinayət Məcəlləsi.
10. Əfəndiyev E.M. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin şərhli: Xüsusi hissə. Bakı, 2001.
11. Səməndərov F.Y. Şəxsiyyət əleyhinə edilən cinayətlər. Tövsif məsələləri. Bakı, 1997.
12. Xudiyev. N. Təkrar qəsdən adam öldürmə. Bakı. 2004.

Rus dilində:

13. Абельцев С.Н. Мотивы умышленных убийств и личность преступника. Северо-Кавказский юридический вестник. 1998.
14. Андреева Л.А. Квалификация убийств, совершенных при отягчающих обстоятельствах. СПб., 1998.
15. Бородин С. В. Преступления против жизни. М., Юрист, 2000.
16. Бойцов А.И. Преступления против собственности. СПб., 2002.
17. Бюллетень Верховного Суда СССР, 1962, № 10
18. Бюллетень Верховного Суда СССР. 1966. №-3.
19. Волков Б.С. Мотивы преступлений. Казань, Изд-во Казан. ун-та, 1982.
20. Ворбьева Т., Санталов А. Квалификация убийства из корыстных побуждений. Советская юстиция. 1987. №6.
21. Капинус О.С. Убийства: мотивы и цели. М., Импе-Паблш. 2004.
22. Кондрашов Т.В. Проблемы уголовной ответственности за преступления против жизни, здоровья, половой свободы и половой неприкосновенности. Екатеринбург, 2000.
23. Наумов А.В. Мотивы убийств: Учеб. пособие. / Под ред. Н. А. Огурцова. Волгоград, Высшая следственная школа МВД СССР, 1969.
24. Попов А.П. Убийства при отягчающих обстоятельствах. СПб., 2003.
25. Побегайло Э.Ф. Умышленные убийства и борьба с ними. Изд. Воронежского ун-та, 1965.
26. Уголовный Кодекс ФРГ. М., 2001.
27. Уголовный Кодекс Российской Федерации. С постатейными материалами. М., Спарк, 1998.
28. Уголовное право зарубежных государств. Особенная часть. М., 2004.

29. Филановский И.Г. Социально-психологическое отношение субъекта к преступлению. Л., 1970.
30. Харaziшвили Б.В. Вопросы мотива поведения преступника в советском уголовном праве. Тбилиси, 1963.
31. Судебная практика по уголовным делам: Сборник Постановлений Пленумов Верховных Судов СССР, РСФСР и Российской Федерации. М., 2002.
32. Шаргородский М.Д. Ответственность за преступления против личности. Л., 1953.

МЕСТО КОРЫСТНОГО МОТИВА ПРИ КВАЛИФИКАЦИИ УБИЙСТВ

А.Г.КЕРИМЛИ

РЕЗЮМЕ

Корыстный мотив является основной силой, побуждающей к совершению значительной части преступлений, а в частности убийств при современном обществе.

Как отягчающее обстоятельство убийства, корыстный мотив был предусмотрен во всех предыдущих уголовных кодексах Азербайджана.

Несмотря на законодательное закрепление, понятие корыстного мотива до сих пор не раскрывается в УК, что и приводит к его разностороннему пониманию. Такое понимание корыстного мотива приводит к различным ошибкам при квалификации убийств в судебно- следственной практике.

Попытка раскрыть понятие корыстного мотива при убийстве осуществляется исследованием Постановлений Пленума Верховного Суда Азербайджана.

Считается, что понятие корыстного мотива при убийстве раскрыто более удачно. Хотя в теории уголовного права существует разногласие в определении корыстного мотива убийств. Некоторые авторы вообще предлагают исключить корыстный мотив как отягчающее обстоятельство состава убийства.

Изучение судебной практики дало возможность выявить ряд ошибок при квалификации убийств по корыстным мотивам.